

Wanderer Above the Sea of Trash (Liis Roden)

5. EPILOG: WORDSWORTHOVO NASLIJEĐE

.....

Druga generacija romantičara koju su činili Lord Byron, Percy Bysshe Shelley i John Keats teško će se osloboditi Wordsworthovog utjecaja. Iako je Lord Byron Wordswortha nazivao „governarom“ i ismijao ga u uvodnom dijelu *Don Juana*, nikada se nije mogao osloboditi nekih romantičkih matrica koje je uspostavio upravo Wordsworth: ispovjednog stila, teme odnosa čovjeka i prirode ili pak usamljenog pojedinca i društva. Shelley će pak svojom pjesmom „To Wordsworth“ lamentirati pjesnikovu konzervativnost u kasnijoj poeziji te udaljavanje od ideala Francuske revolucije, no ipak će ostati fasciniran poezijom iz njegove produktivne faze. Tako je primjerice Shelleyjevu pjesmu „Mt. Blanc“ nemoguće čitati bez uzimanja u obzir Wordsworthove pjesme „Opatija Tintern“ jer obje pjesme, iako dijametralno suprotno, promišljaju suodnos pjesničke svijesti i sublimnog prirodnog okruženja. John Keats će pak negodovati oko Wordsworthovog sublimnog ega koji je, kao što smo pokazali, prisutan u većini njegovih pjesama. No, u svojoj senzualnosti niti on se neće moći osloboditi intimnog odnosa prema prirodnim fenomenima i promišljanja snage naših osjetila u suodnosu s vanjskim svijetom.

Već u 1. poglavlju vidjeli smo da je Wordsworthova poezija u viktorijanskom dobu imala obožavatelje među značajnim piscima, tzv. „viktorijanskim mudracima“, kao što su bili Matthew Arnold i John Stuart Mill. Dok je Arnold o Wordsworthu govorio kao o jednostavnom, afirmativnom pjesniku osjećaja, osnovne ljudskosti i životne radosti, Mill je zahvaljujući njegovoj poeziji izašao iz osobne krize, shvativši da se životno zadovoljstvo postiže kultivacijom osjećaja i unutarnjeg svijeta pojedinca. Stephen Gill s pravom je rekao da je Wordsworthova pjesnička moć posljednjih 25 godina njegovog života značajno oslabjela

(bez obzira na činjenicu da je 1845. g. proglašen pjesnikom laureatom), no to ga nije spriječilo da kod viktorijanskih pisaca uživa sve veći ugled.¹ Tako je, primjerice, Mary Ann Evans (George Eliot) do svog 20. rođendana pročitala pola njegovih pjesama i najznačajnija prozna djela, a kasnije će se na njih pozivati u svojim pismima, recenzijama i esejima.² Alfred Lord Tennyson će u svojoj pjesmi *In Memoriam* (1850.) opetovano govoriti o snazi sjećanja i njezinoj ulozi u suočavanju s procesom žalovanja.³

Krajolici koji su inspirirali Wordswortha, a koji se protežu od predjela Quantocks na jugozapadnom dijelu, preko Walesa, pa sve do Lake Districta na sjeverozapadnom dijelu Engleske nadahnuli su i mnoge pjesnike nakon Wordswortha. Primjerice, za Edwarda Thomasa (1878.-1917.) će Quantocks (West Country) kao i za Williama Hazlitta prije njega, biti sinonim za prostor u kojem su stvarali Wordsworth i Coleridge i koji je iznjedrio *Lirske balade* (1798.), za englesku književnost romantizma, ključnu zbirku poezije. 1913. g. uputit će se na biciklističku turu u Quantock Hills obilazeći mjesta koja su bila značajna za pisce poput Georgea Mereditha, W. H. Hudsona, Georgea Herberta, Philipa Sidneyja, Williama Barnesa i Thomasa Hardyja. Svoje dojmove zapisat će u knjizi *In Pursuit of Spring* (1914.) koja je Roberta Frost nagnala da Thomasu preporuči pjesnički poziv kao *sine qua non*.⁴ Thomas Hardy (1840.-1928.) je također bio privučen zapadnim krajolicima Engleske te je, iste godine kad je Thomas krenuo prema Quantocksu, kao mladi arhitekt obilazio oštećene crkve i opatije u Cornwallu. Na taj način otkrit će osobne „vremenske lokalitete“ – važna mjesta u povijesti svoje imaginacije koja će opetovano posjećivati vlastitim sjećanjem, ali i vraćanjem na ta ista mjesta.⁵

¹ Usp. Stephen Gill. *Wordsworth and the Victorians*. Oxford UP, 2001., str. 3.

² Ibid., str. 145.

³ Vidi Charles I. Armstrong. *Figures of Memory*, Palgrave Macmillan, 2009., str. 35-49.

⁴ Vidi Saeko Yoshikawa. Going Westward: William Wordsworth, Thomas Hardy and Edward Thomas, u: *English Romantic Writers and the West Country*, Nicholas Roe (ur.), Palgrave Macmillan, 2010., str. 289-301.

⁵ Ibid.

Nadalje, u periodu modernizma, Wordsworth se uvukao pod kožu velikom broju pjesnika koji su osnovne motive i teme njegove poezije prilagođavali novom senzibilitetu uoči Prvog svjetskog rata. Taj novi senzibilitet, koji je Virginia Woolf izvršno sažela rečenicom „uoči ili neposredno nakon prosinca 2010. godine, ljudski se karakter promijenio“ („Mr. Bennett and Mrs. Brown“, 1924.), možemo pratiti od pojave ratne poezije tzv. „rovovskih pjesnika“, preko post-romantičara Wallaca Stevensa i Williama Butlera Yeatsa te pjesnika visokog modernizma Thomasa Sternsa Eliota. Za poeziju pjesnika poput Wilfreda Owena, Siegfrieda Sassoona ili Roberta Gravesa, najznačajnijih predstavnika anti-ratne, rovovske poezije, prva generacija romantičara ispričala je svoju traumu: Coleridgeov pripovjedač u *Rimi staroga mornara* opsesivno-kompulzivno ponavlja svoju priču kako bi se oslobodio tereta vlastitog grijeha u trenutku kad bez ikakvog razloga, lukom i strijelom ubija albatrosa, a Wordsworth, kao što smo pokazali, u *Preludiju* govori o ranim traumatskim iskustvima – gubitku oca, krađi čamca, susretu s mrtvim čovjekom i sl. – kojima se, uz pomoć sjećanja, opetovano vraća. Za anti-ratne pjesnike takva ispričana trauma postaje baza za osobnu priču o stradanju s prve linije fronte koju će, adaptirajući i mijenjajući romantičarski patos u objektivne i direktne prikaze ljudske patnje, prilagođavati novom vremenu. Sjećanje će i ovdje odigrati ključnu ulogu, jer povratak u djetinjstvo, u dane obilježene bezbrižnom igrom u okrilju prirode, za mnoge će pjesnike biti siguran bijeg od okrutne stvarnosti. No, s druge strane, taj će imaginativni iskorak biti u takvom neraszmiernom s beščutnom prirodom na bojišnici da, pri povratku u Englesku, njezine krajolike više nikada neće moći promatrati istim očima. Jednostavan jezik kojem je težio Wordsworth ovdje postaje krajnje ogoljen, ne zato što se ovi pjesnici pokušavaju približiti malom čovjeku, već zato što su spoznali besmisao rata i svu krhkost ljudskog života.

Iako je W. B. Yeats (1865.-1939.) Wordswortha nazvao „tipičnim Englezom“ i zamjerao mu potpunu indiferentnost prema irskom pitanju, istovremeno je prema njemu gajio ambivalentan odnos. Naime, Wordsworthovi stihovi nalaze put do njegovih vlastitih stihova, pa ako i nije podnosio Wordsworth-čovjeka,

Wordsworth-pjesnik nije mu bio stran.⁶ Wallace Stevens (1879.-1955.) se na sličan način usprotivio sintagmi „romantička imaginacija“, smatrajući da pridjev „romantička“ umanjuje vrijednost ove najznačajnije ljudske osobine te da se nove generacije pjesnika moraju osloboditi takvih okova. Za njega imaginacija više nije božanska, već jedino ljudska osobina, a njome osobno, ljudsko iskustvo uzdiže na pijedestal. Ipak, svojim temama i motivima kao što su pjesma usamljene djevojke ili kip stariće shrvane siromaštvom za vrijeme Velike gospodarske krize u SAD-u tijekom tridesetih godina prošlog stoljeća, približava se Wordsworthu u želji za apostrofiranjem jedinstvenog, ali i univerzalnog ljudskog iskustva.

T. S. Eliot se značajno obrušio na poetiku romantizma svojim esejom „Tradition and the Individual Talent“ (1919.) u kojem govori o modernom pjesniku kao impersonalnom mediju koji mora razmišljati i osjećati u skladu s tradicijom zapadnog književnog kruga, pa na taj način zatire romantičarski ideal pjesnika kao genija. Iako Eliot ne vjeruje u revitalizirajuću moć sjećanja i smatra da je naš život u svakom trenutku pun straha, represije i poricanja, nemoguće je oglušiti se na njegove aluzije na Wordswortha u npr. *Four Quartets* (Četiri kvarteta) gdje govori o djetetu posuđujući njegovu retoriku „malog glumca“ iz „Ode besmrtnosti“.⁷ No skrivajući se iza velikana antičke književnosti, Eliot će govoriti upravo o romantičkoj potrebi da pronade sebe i definira vlastito sebstvo putem sjećanja koje se nadaje kao kolektivno oličenje *Weltschmerz*a.

U suvremenom kontekstu treba spomenuti i nobelovca, irskog pjesnika Seamusa Heaneyja (1939.-2013.), koji se okreće sjećanju kao vremenskoj i spacijalnoj kategoriji, neodoljivo podsjećajući, svojim jednostavnim izričajem i poezijom u kojoj govori o odrastanju pjesničkog uma, na Wordswortha.⁸ Nadalje, suvremeni

⁶ Vidi Michael O'Neill. „English Poetry: 1900-1930“, u: *William Wordsworth in Context*, Andrew Bennett (ur.), Cambridge UP, 2015., str. 69-77.

⁷ Ibid., str. 75

⁸ Usp. Charles I. Armstrong. *Figures of Memory*, Palgrave Macmillan, 2009., str. 133-148.

američki pjesnik Bob Perelman (1947.) u Wordsworthu pronalazi trajnu inspiraciju, a jedna se njegova pjesma zove „Jezik običnog čovjeka“ („The Real Language of Men“) što je sintagma iz slavnog Predgovora.⁹ Iako Wordsworthovu poetiku često okreće naglavce, pokazujući na taj način prolaznost i fragmentarnost prošlosti uhvaćene u sadašnjem trenutku te svu iluzornost egzemplarne romantičke svijesti, njegova je osnovna preokupacija duboko wordsworthijanska jer progovara o političnosti jezika, o pitanju pjesničke forme kao politički nesvjesnog, o društvenoj poziciji lirskog subjekta, tj. ispreplitanju poezije i ideologije koja je u samoj srži Wordsworthove poezije.¹⁰ Stoga i ne čudi da će sjeverno-irska pjesnikinja Sinéad Morrissey (1972.), koja je 2013. proglašena prvom laureatkinjom iz Belfasta, progovarajući o problemima Sjeverne Irske i grada u kojem je odrastala, govoriti Wordsworthovim nostalgичnim jezikom, prisjećajući se vlastitog djetinjstva.

U današnjem kontekstu, njegov konfesionalni pjesnički izričaj, one „čudnovate napade strasti“ („strange fits of passion“) duboko će poštovati Ian Curtis, pjevač i tekstopisac engleske post-punk grupe *Joy Division*. Nadalje, pjesnici arapskog proleća koji se pojavljuju nakon vala policijskog nasilja i državne represije tijekom 2010.g. u Tunisu, postupno će stišavati svoju strastvenu poeziju, znajući da kad narod svrgne jednog tiranina, otvara prostor za novu vrstu despotizma. Upravo je to lekcija koju su dobro shvatili Wordsworth i Coleridge kao svjedoci vladavine Robespierreovog terora tijekom Francuske revolucije. Sirijska pjesnikinja Hala Mohammad i libijski pjesnik Yehia Jaber upravo će takvim romantičarskim preobražajem svoju protestnu poeziju pretvoriti u poeziju meditativnog izlječenja pojedinca, ali i čitavog društva.

Dvjesto godina nakon nastanka Predgovora *Lirskim baladama* čitatelj iznova pronalazi vizionarsku snagu tog Wordsworthovog manifesta engleskog romantizma. Ondje se pjesnik obrušava na letargiju i obamrlost engleskog javnog života, tu „po-

⁹ Maureen N. McLane. „Wordsworth Now“, u: *William Wordsworth in Context*, Andrew Bennett (ur.), Cambridge UP, 2015., str. 78-87.

¹⁰ Ibid.

mamu za neobičnim događajima kojoj povlađuje neprestan i brz prijenos podataka“,¹¹ a u današnjem se kontekstu zasićenja informacijama i manipulativnih medija još uvijek čini relevantnom. Njegova se poezija u tom smislu opire davanju puke informacije, ona od čitatelja traži da zastane i osvijesti svoje unutarnje etičke impulse kao i svijet oko sebe. Njegova „mudra pasivnost“ (*wise passiveness*) govori u prilog životu koji ne juri za postignućima, već se usredotočuje na male i jednostavne stvari koje čine našu svakodnevicu, a koje smo prestali zamjećivati. Ona od nas traži da prepoznamo istinitost Wordsworthove tvrdnje da je „dijete otac čovjeku“, jer upravo zadržavanje dječjeg oduševljenja prirodom i cijelim svijetom oko sebe, pravi je put ka doživotnom ispunjenju i mudrosti. Umjesto da se poput Gerarda Manleyja Hopkinsa pitamo kako je moguće da dijete bude otac čovjeku (u pjesmi „The Child is Father to the Man“) i ne vjerujemo u mudrost ove tvrdnje, Wordsworth od nas traži otvorenost prema djetetu koje obitava u nama samima. Iako su mnogi kritičari u Wordsworthovoj poeziji vidjeli potencijalno opasnu poetiku samo-zadovoljnog, trijumfalnog i lažno umirujućeg liberalizma, što smo pokušali osvijestiti ovom knjigom, Wordsworthov optimizam i vjera da u svakom trenutku možemo pronaći snagu u događajima iz vlastite prošlosti i pružiti ljubav ljudima oko sebe ulijevaju nadu da, u našem destruktivnom vremenu, postoji budućnost.

Jeff Cowton, kustos Jerwood centra u Grasmereu, u kojem se čuvaju pjesnikovi rukopisi, početkom 2021.g. održao je online predavanje o Wordsworthu pod nazivom „Poezija koja će živjeti i činiti dobro: osmišljavanje Wordswortha“ („Poetry That Will Live and Do Good: Reimagining Wordsworth“) iz kojeg izdajamo tri lekcije koje čitatelj može ponijeti čitajući njegovu poeziju. Naime, pjesnik nas uči ponovnom uspostavljanje veze s prirodom, gajenju suosjećanja prema drugima i važnosti hranjenja naše kreativne imaginacije. Kao što Wordsworth kaže u

¹¹ „craving for extraordinary incident which the rapid communication of intelligence hourly gratifies“ („Preface, *Lyrical Ballads*“). *Selected Poems and Prefaces: William Wordsworth*. Jack Stillinger (ur.), Boston: Houghton Mifflin Company, 1965., str. 449).

pjesmi „Tables Turned“, sve što nam je potrebno je „srce koje se otvara i prima“ ili ono što će Thomas de Quincey nazvati „život jednostavnog življenja i dubokog razmišljanja“ (life of plain living and high thinking). U jeku pandemije koronavirusom koja nas je globalno natjerala da zastanemo i promislamo o korjenitoj promjeni u načinu života, Wordsworth svojim zalaganjem za mala, samo-dostatna seoska gospodarstva, pokazuje da ekološku katastrofu koja nam prijete možemo izbjeći povratkom na održivu ekonomiju u okviru manjih samo-održivih društvenih zajednica. Ideja o skladnom suživotu čovjeka i prirode o kojoj opetovano govori Wordsworth u osnovi je pretpostavke da čovjek ne može živjeti bez prirode, ali priroda može bez njega. Ako možemo osvijestiti njegovu misao da „najniža vlat mala/ (pruža) misli što preduboko su za suze“ („Oda besmrtnosti“, 203-204) kojom nas poziva na duboko promišljanje intimne veze s okolišem, možda još uvijek nije kasno da se probudimo i sačuvamo ovu malu točku u svemiru za buduće generacije.